

עם שירת הרוד

מאת

ש. י. פינס

השירה העברית הצעירה, שעל תחייתה ברוך ביאליק
במסתו „שירתנו הצעירה“, העמידה „משמרת צעירה“ של
משוררים מתרוננים בקולות שונים, ערת לויים אומרי שירה
במעלות שונות של סולם היצירה. משמרת-רננים זו לא
העירה שקרים של אומה ולא הבקיעה אור חדש לאנוש.
בשנותיה הראשונות של המאה העשרים נולדה ותמצא הכול
מוכן לפניה: חזון של ציונות בעלייתה השניה, מרד סוציאלי-
ליסטי מצפה להגשמה, עיירה גיטואית דוויה ומושפלה
כשהיא מאירה באור הניאורומנטיקה הספרותית, שירה חדשה
בישראל מפי ביאליק וטשרניחובסקי. אכן, לא תזוז דעתה
של המשמרת הצעירה עליה. לא רק כל אלה קדמוה, אלא
גם יתוש-הספקות קרמה במעשה-בראשית. תמה תקופת
הנראויות בתקות הקרמה האנושית על פני מעגלי תרבות.
החלה תקופת הספקות. יצרי האנוש המדוכאים, בכוחם של
תרבות-דורות החלו להגיח ממארבם ולהחזיר סדרי עולם
לתוהו ובוהו. פרצה המלחמה העולמית על מוראותיה. לאחר
המלחמה ההיא, שהזימה כמה וכמה אמתות מקוימות וסדרים
נהוגים, קם האדם גם בערכי שירה ואמנות מקוימים
ונהוגים. אמן הביטוי נעשה פרוץ-סדרים ולוץ בהבעתו.
כי למה זה דוקא הוא יטול עליו חומרי הצדנה ויפוי
וכיסוי על היצרים הפרועים שנתראו לעין כל? למה לא
יהא אף הוא חשוף ופרום ופרוע ומובע למישרין, מתוך עצם

החוויה והחלום והתשוקה והרהור-שבהקיץ? מה לו לדורו פשוט-הרגל ולתכשיטים הקלסיים ול"שלוש האחדויות" של האמנות הנאצלת?

כל אלה קדמו לאותה משמרת צעירה, אנשי ביניים, שגידולה חף בין מלחמה למלחמה. ניטלה ממנה יזמת המקוריות בצורת השיר ובתכניו. ביקשה שירה זו להתמרד במסורת של סימפתיות-קדומים בישראל, בשם שנוי-ערכים של תכונות אישיות ואופי של אומה מחודשת:

הַקִּיץ וְרוֹעֵמִי / גְּבַהַ קוֹי הָרֶם, / וְרִגְלֵי קִלּוֹת
פְּרָגְלֵי צְבָאִים, / מִשְׁחַל לֹא יִגְרָתִי בְּלֵב הַעֲרָבָה, / כְּמִלֵּךְ שָׁם -
אֶצְעֵד -

כה שרה אנדה פינקרפלד שירת "צִשׁוֹ" חמום-השמש, רווי-הגשם, ברוך-האדמה, רב-הסליחות, הָבֹז ליעקב הנרפה, הנקלה, חור-הפנים ורב-המזימות. ומה העלתה שירה זו? — בזכות אותן המעלות החיוניות לדור, הרוצה לראות את עצמו כחוזר אל הטבע, נתקבלה "גתית" שלה בלא דחיה יתירה. אך שירת המרד הגדול קדמה לה לשירה זו וקִיָּקָה אף אִמְצָה ממנה. היא קדמה לה בצדקיהו בבית-הפקודות של יר"ג בשאר-כוח; היא קדמה לה ב"מדרב" של פרישמן בשאר-רוח. לא במרד במסורת כוחה של השירה הצעירה. כוח ה"אפיקורסות" נתמעט ברור חסר-אמונה שבין מלחמה למלחמה.

בקשה אותה שירה לחדש ארשתה, לרענן ניב שפתיה, להיכנף בסערת המרד בצורה, לשיר חפשית ונמרצות, ככל אשר יעלה הרגע הנסער מים המראות והחוויות:

"הָאֲבִיב, שֶׁפָּרַץ מֵאֵין-סוּף עֲרָבוֹת,
בְּלִיעֵל, פּוֹזֵל, מוֹנְגוּלִי,

בְּכַחוֹל חֲלוֹנוֹת, בְּיֹצֵת הָאֲרוֹת,

בְּדָרְכֵים — כְּמוֹ חֵג נְחֵלִי". (לאה גולדברג)

אך אותה בליעלות מונגולית לא נראתה מעולם

באביב העברי ואין היא אורגנית בשירה העברית. אכן, פוֹזֵלָה אמתית יש כאן, פוֹזֵלָה לַצַד שִׁירָה, רִיבּוֹלּוֹצִיוֹנִית, שבתחומיה היא, בארצה ובמולדתה, אמתית היא, טבעית, פורצת מלב מלא, מוצדקת מצד גורמיה היצריים והאידי-אולוגיים; ואילו אצלנו אינה אלא מעין גזירה-שות: מה אתה אביבך פורץ, מאין סוף ערבות, והרי הוא, בליעל, פוזל, מונגולי, אף אביבי, אף-על-פי שהוא פורץ ממדבר-חמסינים, הוא בכל זאת בליעל (תפח-רוחו!), פוזל, (ימח שמו!), מונגולי (השר באבי-אביו!), וכל כך למה? — לפי שכך שרו הם, הבוחלים ביקר השירה הישנה, לשבחה של אותה שירה יש לומר, כי אין היא מקנה. היא מזדהה. הזדהות יש כאן, זהות אין כאן. אביבנו אינו פוזל. הוא מכלה עלומים במבטו הישר, הנאמן, השוֹפֵף ושוֹרֵף ומאַפֵּל. ואילו שירה זו פוזלת אל מעבר לגבולות ישותנו, ולכן אין שלמות בה עם כל חין משובתה. כי חין-עושר בשירתה של אותה משוררת, בשעה שהיא נאמנת לעצמה, לשירה, לאזנה השומעת, לעינה הרואה, לרטט נפשה, לסער מנגינתה. עת היא צופה לתוך עצמה ואינה פוזלת מונגולית, בשוררה כך:

גוֹפֵף נִשְׁפָּף אֲלֵי פֶסַעַר הַתְּמוֹרֶת — — — — —

גוֹפֵף פָּרַע צֵלִי כְּמִנְגִינָה שְׂבוּרָה,

בְּצֵלִיל כְּנוֹר נִדְרָף מִעֶשֶׂר חֲצוֹצְרוֹת

רְאִיתָ אֵת בְּשָׂרֵי בְּלִטּוֹפֵי הַפֶּאֶב

וְהוּא הֵיךְ שֶׁפָּךְ — — — — —

סִבִּיבְנוּ חֲרָשׁ הָעוֹלָם

וְצִלִּיִּים בְּתוֹכְנוּ

הַתְּלִיָּה.

אֲנִי לֹא אֶשְׂכַח עַד עוֹלָם

מֵה נָגַן בִּי

הַתְּלִיָּה (ל. גולדברג, קונצרט)

שירה זו אפשר לה שתצא ללמד על השירה של אותו דור-משוררים כולו. רבה בה השירה מדעת, מתכנית, שירה מתוכנת ומכוונת. מעטה בה השירה המתנגנת מאליה, בנגוע בה הרוח מן הצפונות, בהתעלם ממנה כל „פרוגרמה“ ונהייה „אסכולה“. הנה אחד המשוררים המבודכים בדורנו, ב. פומרנץ. שירתו מתנגנת מאליה בפרטו על מיתרים עשויים מקרביו. כנפים לה לשירה זו, והיא מכחפת על תהומות העצב העתיק; יש שהיא קורנת כאור-בוקר עגוויש שהיא משיחה לתומה, כשיחת תמימי דרך, מרוב פשטות, מצורך שיח, בלא עיטורי צורות שרירות:

שירי — יש מסרתיים לַבְּנֵי-אֶרֶץ מְקַרְנִים,
יש הַשִּׁיחֹתִים עִם חֵית-בַּיִת שׁוֹחֶקֶת, —
וְאֵלֶּה לֹא דָרְשׁוּ, שְׁאֵמָגוּ אֶת דְּמִי
בְּכֹסוֹת מְמוֹרְטוֹת שׁוֹת מְשַׁקֵּל — —

(„חלון ביער“)

אך המנגינות המבשימות שמעלה משוררנו בספרו הן כה מעטות, בין שתי מלחמות ופרעות הרבה עלתה שירתו פחודת-הדמים, שוב אין היא רואה אלא „חולי משטמה השוברים מעט את להיטותם בדמי אחי ואחיותי ממוש-רוח“, תוגה גדולה שפוכה עליה וועם איובי הזכר ממנה:

אֵינְנִי מִבֵּין אֶת סוּדְךָ, אֱלֹהִים, בִּי הַצִּלֵּנִי;
שְׁלֵמָה הַנְּצַמְנִי לְכֹל הַיָּמִים הַחֲדָשִׁים
לְשִׁמְרָתְךָ מְקֻרָב בְּפִרְאֵי-אָדָם קְרֻמוֹנִים
לְשִׁמְרָתְךָ בְּעֶצְמְךָ חֲתֻמְמָתְךָ?
אוֹלַי רְצוֹנְךָ לְהִטִּיל עַל מַעֲטוֹתַי שְׁלִיחוֹת
לְהַרְבִּיץ תוֹרֶה-תְּדַשֶּׁה שֶׁל אֶהְבֶּה וְנַחֲמִים
לְסַפְּרָה שֶׁל עֲשָׂרִים מֵאוֹת שָׁנִים תְּדַשׁוֹת
בֵּין הַמוֹנֵי עוֹבְדֵי כִירוֹנִים וּמֵאֲקָלוֹת?
(„השריד“)

וכה מאבדת שירת פומרנץ את תומה ברשותו של יכוח עם ההוויה הכאובה של דורו, עד שאף הוא יוצא

לפרוע את שירו בשבטי זעם, ואז הוא מצטרף לעדת זועמי-השיר המודרניים:

רבונו של עולם! קָלֵב שׁוֹטֵה נֶשֶׁךְ אֶת הַיָּרֵם,
וְהִנֵּה הוּא שׁוֹבֵט בְּקַרְנָיו עַל הַפֶּלֶא.

אך אין חלקו של פומרנץ עם מוגי דמי שירה בכוסות ממורטטות של הברק, שירתו אמיתית, שיח-פלילות לו עם הבורא על הפרו מלב משורר שמחת הליךך באבו ופצח הזמיר ברונו, ואילו נגינתו הנפשית עוד לא נוגנה. שירו הבהיר של פומרנץ עוד לא הושר, והוא עדיין מתגעגע עליו, מרגיש במשא נגינותיו שלא נוגנו, וקול בכי ילדותו מלנה אותן.

וּבְשִׁעָה שֶׁהִנְפֵּשׁ תַּצְרַג מִכֶּל פִּנָּה,
לְשִׁיחֲרִינָה וְכֵה לְצִהְרָה הָרֵאשׁוֹנָה,
לְשִׁפְלֵי מַלְאִים לֹא עוֹד תִּסְכְּנָה, —

עוֹד אֲשַׁמְעֶנּוּ,

אֶת כְּבוֹרֵי שְׁלֵא בָּא, — — —

וְרַק אֲצַבְעוֹתַי בּוֹכוֹת — —

ואשר לא ניתן למשוררים, שבויי הנכר הקר, שהקפיא דמיהם, ניתן בשפע חום ויקוד לש, שלום, אשר המעמד שלו מועמד ב„לב העולם“ והוא מגלים את אורו בינו. גם ש. שלום שירתו מפולגת בין ההשתוררות שלא-מדעת ובין השירה מדעת, גדולה שירת התהייה של שלום, כל אימת שהוא תוהה על הסוד ותועה בעקבותיו של לפיד אשו; אך חלש קול-ענותה בצאתה מתחת יד מתפנת.

תוהות-חלומיות הן שורות-סוד כאלה: „עֲרִב, בְּהִתְלַקַּח / נִיצוֹצוֹת בְּהַר, / הוֹלֵךְ אֶתְדֵּ מְתוֹכִי / אֵל גּוֹפֵי אֶל-שׁוֹב“ — — — „אני זועק באין הנה / והוא רומז באין גידי, / והד פצמי מרסקיו / גוֹנֵץ בִּי עַד...“

מה מאד קרוב כאן השיר אל מקורו — אל החלום, שזעקתו היא זעקה באין-הגה ורמוז הוא רמוז באין-גידי.

ואילו שורות-שיר אחרות, כגון: "פזר אפרי' לשבחה ימים—
?מצן אמצאניו" הרי הרושם הוא תמהוני, אך לא פלאי.
כיוצא בזה אחה מוצא בצרור השירים "בנתיב המולדת".
כשהמשורר שך ("בקבוצה"):

"יש דבר מה ברצם, חברים צעירים,
הקרוב פצב...
האלי תחכו מקשיבים וקרוצים
פפילה,
בדלף —

באין אלהים?

מיד ניצורה החוויה הקדומה, ההיולית, הזכורה בדמו
של גזע אנוש מימי האלהת הטבע ותופעותיו, והצפיה לרעם
בפיל ערירים פלא-אלוהים היא כה מוחשה, ורוגעת הפב
שירה זו, ואילו בהפעים המשורר "פעמונים" בירושלים:
אלי אבן קיר הנצח, / פעמונים, / הורי מביש המצח,
פעמונים. או: "מציניו דמעה נוספת, / פעמונים, / משפתיו
תפלה רועפת, / פעמונים." אין למלה שבשיר כיסוי בתכנים,
וכוח מאגי אין לה, ולחש מעורר אין בה.

שירתו של ש. שלום טהורה היא בשעה שאין לה
כננות להרהים, כשם שהתפילה הטהורה ביותר היא זו
שאין לה אל, ידוע אותו סוד למשורר:

"...ואין אל לתפילתי, על פן היא פה טהורה,
פמצינו תשתפך פראש האשמורה.

על כן זרו כה לש. שלום השירים "לעת מצוא",
המשתעבדים לאוביקטים בני יומם, וצר לראות משורר בן-
כוח, בעל און, הנאבק בכבלי האוביקט ומבקש שחרור
בטיפין של תגובות. הן משורר זה נועד לגמוע הפלאים
המובעים מיום אל יום והמחויים מליל אל ליל, אלוהי
השירה הורָהו

פשוט הפבוש ופלוז פרחש וברקט.

כל מצע — גלוי, כל דמות חזון שותתת."

ובשעה שהוא נשמע לאורח לבו בלבד, שותתות
דמויותיו חזון. כה העטה פני משה ("וידי משה כבדים")
את החזון הצופה לאפקים רחוקים; כה הונה בשירו הטהור
האהבה לחזון קודח ומחולל ככול; כה יש ותהי יד השירה
בזמן, המתקפץ בדם, ומעלים כל הגבלה — עתיד, הווה
ועבר נושקים זה לזה בדגע של גאות-לב גדולה; וכה
האיר חזון רב בסונישות שלו, חזון חידתה של האשה,
שהיא, "הטורחת להמית את המות בקות, האופל בשחור,
ולפחת לפיד הנצחים באדם מברקי עולמו השוקע"...

ל"לפיד הנצחים" של האהבה יחד את שירו גם יצחק
זילבר שרג, ממקלות השירה הצעירה באמריקה. את שירת
האהבה האדירה, המאפלת, האלהית, שר שם בעברית ש.
הלקין, ואת שירת החסד שבאהבה שר זילברשג. אהבה זו
יוצרת ארצות פלא מדמיה, היא המפריחה עולם, כפרח
שטוף רבבות שמשות", המקליחה לתוכו את רטט הגיל בלי
מצרים, התרוגן שיר האהבה של זילברשלג גם בטונים
עממיים:

אני על אובל, את על אנבל,
נשיקתי איך קף תובל?
תובל קף על פנפי עוף
המעופף גא מחוף אל חוף.

(בשבילים בודדים)

והיה מעין נוף מיוער ומטולל ורועף חמדה ומרגוע
בצעירות זו של שיר האהבה לזילברשלג, שהוא נדיר כל
כך בשירתנו הצעירה, הקסדנית, המהפכנית, ככדת הראש
הבוער מצערו של עם ועולם. אך הנה, "הזקין" זילברשלג
אף הוא והאביר מתחום האהבה אל צל החכמה:

יש יפעה צצומה בתחמה. — — —
ושירי שניה יודע לקלס בתקה יתרה

יתרונות הגונה הנקבית: השפך העץ קלבותיו
 צל גב וצל קנה קצף מתפלג, השד החנרין
 והפסקה הנוצצה פוכב הנרדי באפלת העליה,
 מתנהל בזהירות מתונה פנהר הרקב במישור,
 קפארו יפעתה הנפשית

מעטה כורך זילברשלג יפעה בחכמה כדרך שירו של
 משורר עברי אמריקאי אחר. א. ר. ג. ל. ס. ון. המקפל יפה
 שבשטח עם בינה שבעמקות. אך בשעה שרגלסון נתפס
 כולו לרפלקסיה הפילוסופית. נמשך זילברשלג אחר חידת
 השירה, אחר סודו של הכנור הטמיר. פרי משיכה זו גמל
 במסותיו על השירה ובשיריו על גדולי השירה בישראל:
 „רוחו של הלוי“, הממריאה ככרוב-אל ברחש הפלא של
 השיר; „שלמה בן גבירול“, שפפח באגפיו הנסערות על
 כס-הכבוד ולא נשרף בלכות פו השופעות מזיו-שכינה;
 „על מות ביאליק“, אשר מזמור-סוד פרח יום בנשמתו
 המאביבה... וכן פרח לו השקט המזדמר בשירת זילברשלג
 מן הזמר אל החכמה ומן החכמה אל סוד-היצירה, ועוד הוא
 מבגיר והולך עם התבגרותה של שירתנו הצעירה.

כי מתבגרת והולכת זו השירה הצעירה. אותו קבר
 משוררים א-מורפי בתחילתו. שרק דתף-שירה סתמי העלהו
 אל הדוכן, מתחיל להתפרד לאישים, ולאט לאט נקבעים
 בהם סימני חזר, קוים אינדיבידואליים. הנה חיים לנסקי.
 לא גורלו העברי בלבד האהיבוהו עלינו, אף כי יש בגורלו
 זה של משורר גולה לאהציל בלבנו חן וחסד מן השך על
 השיר. ואולם שירו של לנסקי זכות לו לעצמו וחן לו
 משלו. שיר געגועים הוא ללנסקי געגועים לבית, למולדת,
 ל„ליטא“ שלו. אך לא רומנטיים הגעגועים הללו במהותם,
 כי אם ערגון לאוירת חיים שנעקר ממנה המשורר, „ליטא“
 של לנסקי רקומה געגועי „שחרית“, בה „כל הנשמה תהלל
 יה“; חלומה של ברכה שקטה, אהבת סב וסבה, סימניהם

של חבלי משיח בדור פוחת והולך, יחוד קודשא בריך הוא,
 בהק אורה של שבת קודש, זמירות שקטות כמי מיכל,
 ניגונו העגום של „אלוהי אברהם, יצחק ויעקב“, ועל כולם
 ההמקה לפדות ולגאולה בידו של משיח אמת... אכן, לא
 חדשים ולא מבריקים התכנים הללו, אך מבהיקים הם באור
 מיוחד, באור שנוצר מצרב הספירות של החק הגיאוגרפי
 ולהט נפש הגולה; מהמית ודאיתו הגורלית של הלב המנחש,
 כי הנה מסתלקים ונמוגים המחזות הללו מן החיים לבלי
 שוב עוד, וברכות הימים לא יהא בהם אף משום מקלט-
 אחיזה לפרכוסיו של הדמיון להוט-הגעגועים. טונים ספוגי
 ערגה כאלה מן כאב-הלב של הפרידה בהם; כאלה שר
 פעם מיצקביץ' בהיפרדו מאוירה של ליטא מולדתו; ויש
 שמתמלטים מלבו צלילים ענוגים כשל משורר ליטאי אחר
 לעברים, של מיכ"ל, הנפרד אף הוא ממולדת חייו. כן גם
 ב„ספר הטונדרה“ מנוגנת תוגת עם ההולך למות, שמכל
 מחמדיו רק השירה שרדה לו. כן גם למשורר לנסקי רק
 השירה שרדה לו מכל מחמדיו, והיא שירת אמת, צליליה
 נקרו ממקבת הלב, בלובן שלגי סיביר נודככה לשונה, וגם
 להט המורח עודו שמור בנשימתה.

ברננת אמת נתיחד משורר אחר מן הצעירים, בן מולדת,
 השומע לרחש דמיה של מולדת — י ה ו ש ר ב י נ ו ב.

נפשי, תני קנף, שוט נצא לַבְּקָעוֹת.
 בַּתְּשׁוּקָה אֶל אֲנָמֵי הַדָּגָן נִשְׁפָּךְ — — —
 וּבְצֵאת בְּמַחֹל, בְּשִׁמְיוֹ שֶׁ עָמוּס,
 כּוֹבְבִים כְּרָצְפִים לֹהֲטִים וְקוֹרְצִים —
 תְּחִיזֵי גַם אוֹלֵי בָּאוֹר קֶץ הַיָּמִין — — —

(„כבימי התנ"ך“)

משורר ואפר, שואף חוון ומעורה באדמה, איש-
 ההגשמה וצמא-הזיה, נתנסכו בו ברבינוב המשורר כובד
 וקלות כאחד, צמוד לקרקע יורעאל הכבדה בשרשי התאחזות,

הוא מתנשא לגמוע את החלל הרם כברוש. דמינו פאותו ציור שלו: „על בהונות-שרשים עומדות להקשיב קשב רב צפצפות... כן גם המשורר יעמוד על בהונות-שרשים להקשיב קשב רב ולנחש מה מקץ-הימין, לראות במחולם של כוכבים בשמיו של עמוס, לגרוע מחשבה נעצבת מהגות אבנים בדרכים, — לבקש את המסתורין שבגולה. וכן שירתו של רבינוב: תוכה רצוף מציאות וחווין טבע-ארמה יחד עם קוין שקוף שמסתנן בו אייר לא מזה; גושים סלעיים רבוצים בטורי שירו, אך עתים הם מן־רחים כאורים בחשנו של כוהן השירה. שירו מונע בכבודות של הנעת-מכונה כבדת ברזל בשביל הבולת בעמק יזרעאל. אך משהונע ונכנפה בו האירציה, שוב לא יפסק ויהא גומא מרחקים וגבהים באין מעצור, ינובב וידובב נשמת חי וצומח ודומם. סגולת שירו בכלל כאותו „הרקוד“, שיר כליון-הנפש שבספרו „בשדמות יזרעאלי“, כשצליל מפוחית שופך אל הלילה כליון-נפש מן־מדם וניגון קורע תנומה מעין ומצית שביבים של כוסף בפרקי גופים עיפים, או „עקש, קשה כגזע, גוף עוד לא נשמע לקצב“, רק בבוא האש הלוחכת, החובקת, האוכלת כובד-רגל וצער-עין —

והמקש מוצף לפתע אל מעבר ים הָיִי:
הַצֵּדָה הַדְּהָר אֲוֹ דְהַר, בְּצִנְפַת צוּלָה וְצִנְפַת,
צִטּוּפָה בְּרוּם זְמַר, בְּצִאֹר הָהָה קוֹרְנָת,
שֶׁצֶט רָגְלִי בְחַף וְרוּעַ, גְּלִישַׁת גְּצִים גּוֹבְרָת,
וְרֵאשִׁים צְפִים בְּגִבָּה בְּתַרְנִי סִפִּינָה נִסְעָרָת.

(„הרקוד“)

רבינוב הוא משורר הממש והמאמץ. אך רק בשעה שהממש שלו „מועף לפתע“ על-ידי הקרנה נפשית-פנימית, נעשית שירתו גדולה, קורנת, מעוררת הדמים הרדומים; ורק בשעה שהמאמץ נעשה מכונף ועובר לנוע בקצב שלו

ובכוח שלו, בחינת אינרציה שירית, היא נזנחת וזורחת באורה המיוחד. יש שמרוב מאמץ מודרמים בשירו של רבינוב יחד עם הזוך שבשירה אמיתית גם סחיפי חמרים שלא נודככו. כי על כן לא נצטלל עדיין המשורר כל צרכו ובאש-נעוריה של שירתו עדיין הוא מתלבה.

שירה שהיא מאמץ בלתי-פוסק, החותר אל השירה, אנו שומעים בספרי-שיריו של יצחק עוגן. שלשה ספרי-שיר כבר הוציא עוגן ועדיין בחירתו הראשונה הוא עומה, ועדיין הוא משווע: „הוי שירו לנו את השיר אליו שנצנו! בו חליפות זמנים מתבבאים בְּרָמֹז... גדול ערך השיר בעיני עוגן, הוא לו „עין הפל“, „ממקור אוננו נובע / יתרון הנוי בְּדַמּוֹת, לְאֵלֶם כְּסוֹת הָרָן“. הוא גם שכלל את שידו והעניג מאד את כלי השיר, אך עוד חליפות אתו. השיר שלו עודו מתדפק במבואיו ומצפה לרגע ההשראה הגדולה.

שיר אחד לדוד רוקח ואין שני לו, ומתנגן שירו זה מאליו וחוזר ומשתורר בנעימות שונות. „געועים“ הייתי קורא לשירו זה, פעמים נושאו האביב ופעמים האהבה נשאת על גלי ערגונו. עם שָׁרְב הופכים געועיו לחלום באר בציה; עם תחושת זיקנה מתעוררים חזונות ילדות ותפלה לחסד נעורים. זה שירו אחד-הוא, וחוזר עליו המשורר, כי פורץ מקרבו השיר, כי תוהם בקרבו השיר, כי

לַיִלּוֹת לּוֹטֵי רָוִים כְּקֶדֶם תּוֹהֵם בִּי עֲמָקִים,
וּתְפִילּוֹתַי שֶׁנִּסְרָפוּ בְּשַׁעַר בְּבִדְמִי,
חֵי לְהִקָּן בְּחַיּוֹן —
כְּמַנְגִּינַת הַאֲלֵמּוֹת לְשִׁרְשֵׁי נִשְׁמַתִּי.”

(„חיוין“)

ועגן שירו של רוקח, יש שקוף כטל ויש מאפיל כצל, ויש גם עצוב כצל זה שיר-היחיד שלו. שיריו של פינחס לנדר רבים, לו שיר לקרוב ולרחוק, לעבר קדמון ולרגע ההווה, בלשונו רינה רבה ועיניו מאירות

וידין פרושות לחבוק מלוא עולם. חובק הוא ארץ זו על
 קדמותה ועל געוריה. קדמותה מדובבתו: "קצאתי בחבי
 שחרף / קלי-חרש שרוף באורף / שגבר לפני אלפי
 שנים. / שאבן בשתיקה ונהאדים / ותיקה ודבר בדרבך".
 ושחרותה מנובבתו: "שמעתי בקרב הסלעים / מצנגך
 הצונן. / ואתי קטן הדשאים / כחליף התרונן" — — —
 סוד סגולתה של ארץ-נבואה הרנינה בו את שיר האהבה
 הקדומה, הסמוקה, בגמר, שיר הדמים השוקקים, הנסערים,
 ויקוד לטופיה של ארץ-הצמיחה הרנין בו את התפלה
 לשקמה: "שקמה מתעלה בציום האפק. / נופה מברך
 כמתני האשה. / הנה בגוף פדם שדפק" — — — וגם הרגע
 האחרון, הוע, המתעלם בעודו בכף הזמן, מגלים את עצמו
 בשירו של לנדר, בקצב מזורו, בטונים מפוזים, מרציים,
 רוגעים ומתעלמים, כהתעלם הרגע בכפו של הזמן, כי פתוח
 לבו של לנדר המשורר ומקורו רענן.

יש בונה עולמו מהצברת עפרם של שטחים רבים
 ונרחבים ויש קונה עולמו מתוך קיפול כל השטחים בפינה
 אחת. עולם כזה, מקופל ומצומצם, קנה לו א. ב. ר. ו. י. ד. ס.
 בשיריו, עולם קטן הוא, מתחום מולדת קטנה אינו חורג,
 אבהות ואמהות וילדות הן עיקר הוויתו, ומולדת נבנית היא
 הרחוק שבמחוייו.

ולי — אחת פי מסעה במלא עולם,

צדני מאבי רמזה הנעלם.

זו מסלת ארצי מקדם ומאן — — —

כי מה דרך הבעיות הגדולות של השירה אם לא
 החתירה אל גאולת האדם? דרך ארוכה היא זו, בה אורבים
 המכשולים למשוררים הגדולים להכשל בבנות-השירה, כי
 טובות הנה, ולהיות לנפילים... ברודס לא בגדולות יהלך, דרכו
 קצרה, בלא שטנים גדולים ובלא קרבות נטושים. יודע אני
 לכת אחרי גמלים בחולות, לפסוע בצעד אלם ונגה / וצפות

למשים. / יודע אני לעמוד במחצב אפולוי, / לפלס נתיקה
 בקלע אטום / וצפות למשים".

פעמי משית מהדדים באוניו של ברודס למראה הקטנות
 היומיומיות של קטני אדם. הוא שר את שירו של האדם
 הקטן" על-פי דרכו, ברצינות דומעת, בהשתתפות החסד
 האנושי שבלב כואב. לא מקרה הוא רבוי שיריו על ילדים
 וילדות. בלתי-אמצעיות היא זו של אקסטרוספקציה שירית.
 צינורות שפע של רחמים וחסד מתמשכים ממנו אל הקטנים,
 חסרי-הישע, עלובי החיים, וכנפשו כן ניבו. פשוט וישר ורך
 בלי בקש חשבונות רבים. נוגעים ללב שירו, "לכובסת" בו
 מזוגים חרוזים זכים כאלה: "ככל שיצחיר ויבהיק גל
 פכסים, / צל מופקה חותמו כף ישים. / התלוקות בנפשך
 זו טפחת הריח, / פהמוג פבק בועות, פקפפה של בורית" —
 — או חרוזי השיר, "למצחצח נעלים": "למחי המברשת,
 לכרק המשחה / נצת גנפי וצורב קלון רישך".

לא מעוף ולא שפע-ניב בשירי ברודס, אך אהבת אדם
 רבה שופעת מלבו, ובקול דממה דקה היא מובעת, ובחן ענוה.
 בשירה סוציאליית, הומאנית, נתנסה גם ש. מ. ש. ו.ן
 מלצר, אך כוחו לא בזה נתעצם, לא, האוטו האדום" ולא
 "אזרח העיר הזאת" הקנו למשורר את זכותו, אלא אותה נעימה
 לבית-עממית שנמצאה לו ככנור ישן וצלול, לחזור ולנגן בו
 אנדות ושיחות מני קדם ומן העבר הקרוב, כמו ה"מגרסה"
 "ריקודו של ר' זושא", "דובוש והבעש"ט" ועוד. נעימה זו
 עתיקה היא, אך גם תכנים חדשים יודע מלצר להעלות בה.
 יודע הוא לספר בניגון, כדרך שהיו עושים אבותינו המגידיים,
 מלחיני הסיפורים, המשלים ואמרי-השפר; נתלים ב"פסוק"
 ושתים עליו בסיפור המעשה ובמוטר השכל מתוך סילסול
 ניגוני, ולא תהא דרך שירית זו וולה בעינינו, דרך זו הכשרה
 בה לבלדה העברית המקורית, שנסוך בה משהו מהקצב של
 הנשמה היהודית, שאף-על-פי שגלותית היא, נוגה כגורל גולה,

מבחינה בה גם הדמעה הזוהרת בוהר התקוה והבטחון. וטוב
שילך בה, בדרך זו, מלצר המשורר, יתקדם בה, ימצא לה
שטחים חדשים לנטות עליהם קולו, לאחר שמיטב שירו עד
כה מן האגדה העממית הוא בא. נעימה נאה, לבבית, לש.
מלצר, ועוד החומר האפי הגדול דרוש לו, למען יתחדש
ויתרענן שירו.

פלגים פלגים הודרמה השירה העברית הצעירה. לא
קשה לרלות עמקותם של פלגים אלה, כי התפשטותה של
שירה זו גדלה לפי שעה בשטח, השתרעה על פני שדות
רבים, השקתה חלקות חיים נרחבות, אך עדיין לא העמיקה
ביותר את אפיקיה. שטחים אלה רחבים לא ימדדו ולא ישקלו
תוך כדי התבוננות אחת ולא יוערכו בדבור אחד. לא מידה
ומשקל בלבד יכריעו באמידת שערי שירה, עינה של שירה
זו, גווניה ובני גווניה, צליליה, הדיה, עיקר נשמתה הם. יש
צבעים לחרנה ולתוגה לא רק באמנות העין, אלא גם באמנות-
האוזן.

יש צֶהָ לַגִּינָה, יש צֶהָ לַצְּבָעִים שְׂבֻטָּבַע.

זֶה — עֵין הַבְּרוֹץ הַחֲלוּד, כִּי יִשְׁמַע צִצְצוֹלוֹ ;

זֶה — גִּזְן הַיָּם הַסּוֹצֵר, כִּי יִקְרָא הַטּוֹבֵעַ לְהַצִּילוֹ ;

כִּי מִבְּהַג הַנְּשֻׁמָה: לָהּ אֲרֻשֶׁת וְצִלִּיל וְלָהּ צָבַע.

כך רואה וכך שר יהושע ט-ן פי (השיר על חשבון

הנפש). ושירו לא בא, לפי שעה, אלא להפיק גוונים נוספים
מן הצלילים ומן הצבעים, מתוך כוסף לגילוי הגונו עוד
בצלילים, בכף-בית האותיות, בשכבות עיגולה של הקשת...
גם לא גוון וצליל בלבד יכריעו בארשת השירה, כי יש

והניצוץ, הניצוץ הבלתי-נתפס למידה, הוא בלבד, הקל והחולף,
הוא המצניג והמנעים את השיר, והרי ניצוץ זה בלבד מנהיר
שידי משורר כבנימין טננבוים, כשיר השבת שלו:

...צֶמֶל מִפְּעִלוֹ שָׁב גַּעַץ בְּעָרְבִי / וַיִּקְרָא הַשְּׂרוֹת הַעֲלוֹת
מִן הָאָחוּ — / וַיִּשְׁמָחוּ, / וַיִּקְרָא עֲגֻלוֹת עֲמוּסוֹת בְּדָרְךְ — /

וַיִּדְרֹךְ — — — / הֵימָּה הַשֶּׁבֶת כְּאֲחוֹת יִקְרָה, / עַל סִפֵּי
הַבְּתִים קְדָמָהּ נִסְעָרָה / צִפִּית עֲמֻלוֹת נִצְבוֹת עִם הַשָּׁף. — — — /
אֶז-שָׁחָה שֶׁבֶת וַתִּשָּׁק בְּצִנִּים, / וַתַּעֲלֶה כֵּן נִיצוּץ וַתִּשְׁקֵן מֵאוֹרָה /
תּוֹחֶלֶת זָכָה וּבְדָרְכָה סְהוֹרָה" — — —

ויש שיר בשירתנו אשר רק המיה בו, ללא קצב, הוא
תפילה בשיר; ויש שיר שיצרו רק הרצון בלבד, הרצון
לשיר, כי מורם ונישא המשורר באדם, ואין כתר ככתרו;
ונישא השיר, ואין ככותו לגאולת אדם.

נְהַלְנִי, שִׁירִי, כְּנֶהֱלֵךְ יַד קָטָן שָׁב עוֹר וּמִסְפָּן —

כִּי נִלְאַיתִי מָאָד — — —

כִּי עֲצַמּוּ מְצֻרֹמִי — — —

כך מחנן קולו דוב חומסקי, הנאבק עם השירה ויכול

לה כבר בצורת השיר, בכלי השיר, אך עוד לא הבקיע אליה,
אל תוכה, ולא כבש עדיין את נפשה. נפתל לה כחזון הקאות;
השיב בה משב האהבה, יצק בה הרהורו המפויס של החוף
האחר, ועוד הנצחון ממנו והלאה. אין זאת, כי גדל דחף
השיר בו, נפשו נעגנה לו לשיר, והוא בוא יבוא, כי הנה
צירים ראשונים יוצאים לבשר את בואו: ערגון סתום, טונים
מאופקים, ראשיתו של ניגון מנובב

ורבה זו השתפכות נפשו של דור התקוות הגדולות

והאסונות הרבים, דור שהעמד על קרקע מורעדת של ערכים

לא-יציבים בתדבות אנוש, ונתקפלה רוב היצירה בספרותנו

ברגע, בעפעפו של ברק-גילוי, בניד-לב קצר, קטוע, כרצד

הלירי — בשיר, והשירה האפית מעטה עדיין ודלה, כי

רחוקה עוד שירתנו מהאדמה ועודה נטולת שרשים מתאחזים

בה; עוד רוב שירתנו הצעירה ציוריה ודמויותיה מרקיעים

אל מרומי האיראות, ואפילו המושרשים שבהם, המעוררים,

עוד שיח ושיג להם עם, שמיו של עמוס; ואפילו המשוררים

המכריזים בשיריהם על התערות, כגון משה בסוק, אשר

„בהדום מרחקיו“ הוא שר:

וקאן — שדות, גנים וקרם. וצרת.
צפור — פיטן-יקום — תביע כבוד המרומים;
הרים נגידו: מה אמץ ומה מרד.
וקאן — אני. וקאן יומי.

הרי מוצא לו השיר את ה"מרומים" במקום המרחקים
שנבמו, והמעמקים הם עוד ממנו ומטה. עיניו נשואות אל
ההרים, אל התכלת האלהית. וכשיר משורר אחר, ב. מרד כי
את שיר ה"פה", שיר התלום והשרוד והשתילה, הרי רק
המשורר משמיע דבר ההתערות בשיר, ואילו השיר עצמו
אינו משמיע זאת:

יש ויד עובדת תפכח פשושנה

וצנף צץ ידמה ליד.

עם קל נטע נכרע לאדמה

כבבראשית להיות אהד.

כי פקחית ודעתנית מדי שירה זו, כי תופסת היא
מרובה מקפני התבונה, וקדמה בה האידיאה לשירה, הידיעה
לתחושה: — "כבבראשית להיות אחד", בבת אחת, עם כל
נטע נכרע לאדמה ונהיה אתה אחד, "כבבראשית" ממש.
בלי שיעלו תחילה עשבים בלחיי דורות אחדים... חולשה
היא זו לדור עצבני, פוחז, שאין רוח בו לבנות ולשכלל
חיים ושירת חיים מיסודם, להשתית להם בסיסים רחבים בחיק
אדמה מוצקה, והריהו בונה לו עליות בשחקים, והליריקה
שלו, הכל-יכולה, מתרפקת על ההרים והרקיעים כרצונה, וגם
אחרות שמבראשית לא יבצר ממנה לתת לנו, לאדם ולטבע.
חולשה היא זו לדור-בינים אומר שירה, ודאי יתגבר
עליה, כי מיצי חיים בריאים אף הם תוססים כדור
ובשירתו, אשר חן בה ועושר, אמת ותום, סוד ורמז, רחש
ורטט, אש אהבה ויפעת ניב, טוהר געגועים, חוש הממשות,
חסד וענוה, נעימת עבר ומיזמור לעתיד, ובעיקר: רצון-חיים
עז לדור צעיר החי כדור דמים; ובדמיו יחיה, ובדמיו ישיר.

ילקוט ירושלמי
לדברי ספרות

הוצאת ■ אחיאסף ■ ירושלים
תש"ב